

A što kada hrvatski nije materinski jezik?

Jelena Kuvač i Maša Musulin

(Zrinka Jelaska i suradnici: *HRVATSKI KAO DRUGI I STRANI JEZIK*, Zagreb, 2005)

U svijetu je već dugi niz godina područje ovladavanja jezikom predmetom bavljenja stručnjaka raznih profila. Iako se hrvatski istraživači u mnogočemu mogu poslužiti njihovim spoznajama, zbog posebnosti hrvatskoga jezika i njegova društveno-jezičnoga položaja potrebno je sve poznato provjeriti, prilagoditi, a tek ako je prihvatljivo, primijeniti na hrvatski. Sve veće zanimanje za učenjem hrvatskoga kao nematerinskoga jezika u Hrvatskoj je potaknuo kroatističke stručnjake, jezikoslovce, mlade profesore i znanstvenike da se pobliže počnu baviti hrvatskim kao drugim i stranim jezikom, temom koja je u kroatistici dosad bila poprilično zanemarena. Broj novootvorenih lektorata te sve veći broj stranih polaznika koji dolaze u Hrvatsku učiti hrvatski jezik upravo zahtijevaju temeljitiji pristup tome području. Iako joj se tek u novije vrijeme počelo sustavnije pristupati na temelju znanstvenih, teorijskih i primijenjenih istraživanja, još uvijek je malo znanstvenih i stručnih radova ili skupova koji se bave temom hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, a nedostaje i didaktičkoga materijala.

Proučavajući hrvatski jezik višejezičnih govornika, dakle onih kojima hrvatski nije materinski ili im nije glavno sredstvo sporazumijevanja, Zrinka Jelaska svoj je dugogodišnji rad, kao i rad svojih suradnika, odlučila pretvoriti knjigu koja na četrinstotinjak stranica iznosi mnogo toga o čemu su posljednjih desetak godina pisali i govorili, sve ono što su znanstveno proučavali, ali i praktično primjenjivali, najviše u *Sveučilišnoj školi hrvatskoga jezika i kulture*. Knjiga je izašla 2005. u izdanju Hrvatske sveučilišne naklade.

Knjiga *Hrvatski kao drugi i strani jezik* nije namijenjena isključivo onima koji proučavaju i poučavaju hrvatski jezik, nego i svim kroatistima, ali i drugim slavistima koji u svome jeziku nailaze na slične poteškoće. Dapače, zbog brojnih ponuđenih psiholingvističkih i sociolingvističkih odrednica knjiga može biti korisna svima onima, bez obzira na jezično usmjerenje, koji se bave proučavanjem dvojezičnosti (bilingvizma) i višejezičnosti.

Ova je knjiga prvi cjeloviti teorijski i primijenjeni lingvistički uvid u problematiku položaja, usvajanja i poučavanja hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Osim toga navodi i podatke koji se odnose na jezični razvoj i jezičnu nastavu općenito. A znanstvene i stručne spoznaje iskazane su vrlo čitljivim jezikom.

Uz nekoliko već tiskanih radova, većinu tekstova u knjizi čine neobjavljeni radovi, nastali za potrebe znanstvenoga istraživanja na projektu koji vodi urednica Zrinka Jelaska. Kako su mnogi objavljeni radovi bitno promijenjeni i preoblikovani (kraćeni ili nadopunjavani), može se reći da i oni na nov način progovaraju o temi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika: o njegovoj fonetsko-fonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini. Teorijski sadržaj oprimjeren je analizom postojećih priručnika hrvatskoga jezika kao stranoga ili drugoga jezika, te primjerima iz prakse tijekom učenja i usvajanja hrvatskoga jezika kod odraslih govornika.

Knjiga objedinjuje pet dijelova koji iznose teorijske okvire i moguće pristupe usvajanju i učenju jezika, tj. njegovu ovladavanju, raspravljaju o pristupu građi hrvatskoga jezika, utjecaju prvoga jezika na ovladavanje hrvatskim u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, položaju hrvatskoga u odnosu na druge jezike te postojećim priručnicima u nastavi hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika. Svaki se dio sastoji od nekoliko poglavlja, najviše osam, koja su uz Zrinku Jelaska (autorica deset poglavlja, suautorica sedam poglavlja) napisali njezini suradnici, koje je okupila oko znanstveno-istraživačkog projekta *Hrvatski kao strani jezik: Razvojni rječnik i gramatika*, te njegova nastavka *Hrvatski kao drugi i strani jezik* (<http://www.croatiana.org/>). Suradnika je ukupno sedam: Vlatka Blagus (autorica dvaju poglavlja), Marija Bošnjak (suautorica jednoga poglavlja), Lidija Cvikić (autorica tri, a suautorica pet poglavlja), Gordana Hržica (autorica jednoga, suautorica drugoga poglavlja), Igor Kusin (suautor jednoga poglavlja), Jasna Novak-Milić (autorica triju i suautorica jednoga poglavlja), Nives Opačić (autorica jednoga i suautorica drugoga poglavlja). Unatoč prepoznatljivoj različitosti pojedinih autora, tekstovi su ujednačeni i usklađeni pa djeluju kao jedinstvena cjelina.

Mnoštvo nedoumica - kao na primjer, kako se usvaja jezik, je li jezik znanje ili sposobnost, jesu li prvi jezik i materinski jezik istoznačnice i niz drugih - koje Zrinka Jelaska iznosi u prvom dijelu knjige *Teorijske osnove* kao da zadužuje sve koji se bave ovim područjem da na temeljna pitanja daju djelomične, ili štoviše i konačne odgovore. Sve ono što nam se do objavljivanja ove knjige činilo nedorečenim, nejasnim i suvišnim, poglavito u području pojmovlja, sada postaje smisleno zahvaljujući znanstvenoj sustavnosti u proučavanju fenomena jezika i preglednosti u iznošenju te sustavnosti. Mnoštvo pojmova kao prvi jezik, drugi jezik, materinski, rodni, mladenački, sudječji, nadređeni, umjetni, vjerski, useljenički, maminski jezik, tj.

stotine pridjeva koji stoje uz imenicu jezik i tako određuju njegovo značenje u odnosu na podjelu po vremenu, jezičnim sposobnostima, jezičnim djelatnostima, društvenome položaju, dobi, načinu stečenosti jezika, čine ovaj prvi dio knjige, iako strukturno netipičnim, ali visoko kvalitetnim pojmovnikom iz područja hrvatskoga kao prvoga, drugoga ili stranoga jezika. Poznavanje sadržaja navedenih naziva i njihovo razlikovanje važno je i za kroatiste i za stručnjake ostalih jezika koji se bave problematikom koju proučava ova knjiga. Koristan je i dio koji razjašnjava razliku između jezične i komunikacijske sposobnosti (kompetencije) jer pokazuje vrijednost kognitivne lingvistike, točnije prototipnoga pristupa kojim se objašnjava raznolikost primjene pojedinih naziva u hrvatskoj, ali i svjetskoj lingvistici. Osim toga, predlaže se i niz novih naziva koji bi mogli biti korisni kao pregled različitih čimbenika u jezičnome razvoju pojedinaca, ali i društva, čak i ako ne budu svi usvojeni.

U drugom dijelu knjige *Pristup građi hrvatskoga jezika* analizira se građa hrvatskoga jezika: njezina rječnička sastavnica, imenska sklonidba i glagolski sustav. Padežni sustav promatra se na potpuno nov način, što osim primijenjene ima i teorijsku vrijednost, pa su tako, umjesto klasičnoga navođenja sedam padeža redom kako slijede (N G D A V L I), padežne uloge razdvojene. Sklonidba imenica opisana je na način da se nastavci promatraju po padežima, a ne po vrstama sklonidbe. Jedan je od argumenata za odstupanje od klasičnoga pristupa sklonidbi i nejednakost u opisu: *i*-sklonidbi pripada vrlo mali broj imenica, *e*-sklonidbi veći, a *a*-sklonidbi najveći. Takav pristup pruža sasvim drugu sliku toga dijela hrvatske morfologije.

Što se tiče glagolskoga sustava, predlaže se i nova podjela na glagolske vrste prema promatranju ukupnoga glagolskoga sustava hrvatskoga jezika u kojoj se glagoli određuju prema odnosu infinitiva i prezenta. Ponuđen je nov pristup glagolskomu vidu, najvećoj poteškoći onih koji uče hrvatski kao nematerinski jezik - glagolskim vidskim parovima kao na minimalnima parovima može se jasno pokazati razlika. Osim toga, predstavljeni su projekti, lingvistička, psiholingvistička i lingvometodička istraživanja i radovi o hrvatskome kao drugome ili stranome jeziku koja su se nastala u proteklih desetak godina. *Kakve rječnike?*, *Što znači dobar rječnik?*, *Koliko opsežan rječnik zahtijeva poučavanje hrvatskoga?* samo su neka od pitanja na koje su odgovore pokušale dati autorice. Autorice predlažu praktična rješenja za obavijesti o glagolskome vidu u postojećim rječnicima. Vode se vrstama rječnika koji postoje za obrađeniye jezike, potrebnim rječnicima za učenje hrvatskoga, uzevši u obzir trenutne potrebe, konkretne okolnosti i obilježja hrvatskoga jezika.

Treći dio knjige *Postojeći priručnici hrvatskoga* analizira suvremene udžbenike za hrvatski kao drugi i strani jezik, te druge priručnike za strance

ili izvorne govornike. U skladu s prethodna dva poglavlja problematizira se rječnik, imenska sklonidba i glagolski sustav te se posebno razmatra način kako su ti dijelovi hrvatskoga jezika predstavljeni u odabranim priručnicima. Iako autorice navode da je dostupan poveći broj udžbenika, ipak upozoravaju na jezične i kulturološke neprilagođenosti pojedinih udžbenika te na nedostatak specijaliziranih udžbenika, CD-a, rječnika, vježbenica. S obzirom da udžbenici imaju veliki utjecaj na motivaciju učenja jezika, oblikovanju udžbenika koji nije samo prenositelj jezičnih obavijesti nego i društveno-kulturoloških vrijednosti jezika, u njihovu bi oblikovanju trebalo posvetiti mnogo lingvometodičke i grafičke pozornosti.

U četvrtome dijelu *Hrvatski i drugi jezici*, uzimajući u obzir psiholingvistički i sociolingvistički položaj hrvatskoga jezika, raspravlja se o utjecaju vladanja drugim jezicima na ovladavanje hrvatskim u višejezičnim situacijama, utjecaj američke izgovorne varijante engleskoga jezika na hrvatski izgovor te o razlikama između jednojezičnih hrvatskih govornika i dvojezičnih govornika hrvatskoga kojima je srpski glavni komunikacijski jezik. Pa tako u poglavlju *Utjecaj srodnih jezika: hrvatski i srpski* autorice naglašavaju da jezična odstupanja dvojezičnih govornika proizlaze iz nedovoljnoga poznavanja hrvatskoga jezika, a jezična odstupanja jednojezičnih govornika proizlaze iz nedovoljnoga poznavanja srodnoga jezika.

Posljednji dio knjige *Nastava i poučavanje gramatičkim obilježjima* svojevrsan je vodič kroz tečajeve i škole hrvatskoga u zemlji, nastavu hrvatskoga kao stranoga jezika. Donosi i korisne podatke o potrebnim i postojećim programima, o podjeli na stupnjeve, te o polaznicima koji uče hrvatski i njihovim potrebama. Svi ti podaci pokazuju kako je riječ o opsežnome području hrvatskoga jezika, dosad poprilično zanemarenom, te mu je stoga potrebno pristupiti s onakvom znanstvenom i stručnom ozbiljnošću prema vlastitome jeziku s kakvom to čine mnogi drugi narodi čiji je jezik i službeni i državni. Osobito je to važno za hrvatski jezik i hrvatski narod, koji u odnosu na broj govornika u zemlji, ima vrlo brojnu dijasporu povezanu sa zemljom svoga podrijetla i predaka te je zbog njih izuzetno važno prilagoditi postojeću ili sastaviti novu literaturu, kako za nastavnike tako i za učenike. Osim toga sav rad treba biti i novi poticaj svima koji se bave hrvatskim jezikom te područjima koja u prvome planu imaju usvajanje govora i jezika.

Važnost je ove knjige višestruka. Ona je svojevrsni pionir, prvijenac u području hrvatske psiholingvistike i metodike poučavanja hrvatskoga kao drugoga ili stranoga jezika, a ujedno i izvorno djelo jezikoslovne kroatistike koje se bavi hrvatskim jezikom na temelju dostignuća različitih znanstvenih disciplina, potvrđujući na taj način plodnost spoja teorijskih postavki i primijenjenih istraživanja. Knjiga *Hrvatski kao drugi i strani jezik* promatra hrvatski jezik s dva aspekta: materinskoga i nematerinskoga jezika. Sa stajališta hrvatskoga kao materinskoga jezika donosi i aktualizira neka stara, ali

još nedovoljno obrađena područja kroatistike. Glagolski vid i padežni sustav tematiziraju se na nov način te nude određena rješenja koja olakšavaju uvid u to područje i stranim i izvornim govornicima, posebno onima koji poučavaju hrvatski kao drugi i strani jezik.

Osim toga, ova knjiga je i rječnik, vodič i priručnik u jednome, što znači da je njezina važnost u znanosti i struci višestruka. U njoj se na praktično sustavan, ali znanstveno provjeren način iznosi sve ono što su autori razvijali, istraživali i primjenjivali te stoga može poslužiti kao temelj za izradu različitih priručnika, ne samo hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika, već i priručnika korisnih izvornim govornicima (osobito u školskoj dobi). Sve u svemu, ona ističe važnost ozbiljnoga bavljenja različitim vidovima hrvatskoga jezika te daje poticaj spajanju znanstvenih teorija i njihove praktične primjene u jezikoslovnoj kroatistici.